

Sammanfattning från seminariet Renar och rovdjur, Skansen 2010

Den 19 november 2010 anordnade Rovdjurscentret De 5 Stora och Svenska Samernas Riksförbund i samarbete med Skansen ett seminarium om problematiken kring rennäring och rovdjur. Cirka 65 personer närvarade, varav många var representanter från olika organisationer och myndigheter så som jägarförbunden, fäbodbruket, WWF, SNF, Jordbruksdepartementet och Naturvårdsverket.

Seminariet syftade till att öka kunskapen om rennäringen, såväl om dess historik som den moderna näringsformen och den problematik som finns kring denna och rovdjuren. Seminariet syftade också till att skapa en dialog kring problematiken med andra intressegrupper och att diskutera vilka lösningar som finns.

Moderator: Henrik Ekman

Hans-Ove Larsson, zoolog Skansen, hälsar välkommen

Skansen är glad över att sådana här arrangemang kan hållas hos dem då det ligger helt inom deras verksamhet.

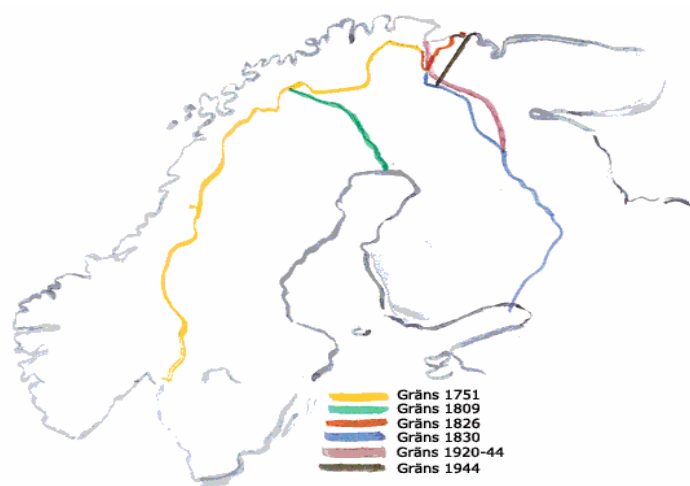
Inledning (Linda Thelin, Rovdjurscentret & Mirja Lindberget, SSR)

Betonar behovet av liknande arrangemang.

Rennäringens historia och modern rennäring (Jörgen Jonsson, SSR)

Det samiska kulturarvet bygger till stora delar på renen. Samisk kultur finns dokumenterad från 98 e.Kr. Då var det ett jakt- och fångstsamhället där man jagade man vildrenar. Från 800-talet finns dokumenterad tamrenskötsel, dock i mindre skala. Renskötsel i större skala har funnits sedan 1600-talet. Utvecklingen mot storskalig renskötsel beror delvis på ett ökat skattetryck från staten på grund av Sveriges stormaktsambitioner. Under denna tid är samerna nomader och flyttar tillsammans med renarna till fots eller på skidor. En intensiv renskötsel bedrivs på 1500-talet till 1800-talet. Renarna används för transporter, mjölk- och köttproduktion. I skogslandet utvecklas dock en mer stationär renskötsel, skogsrenskötseln. På 1900-talet påbörjas en mer extensiv renskötsel, det vill säga där man inte följer renarna lika nära.

Under åren 1751-1944 delas Samelandet upp enligt följande;

(Bild SSR)

Några historiska händelser:

1886 kom första rensbeteslagen som gav Samerna rätt att låta renarna beta på andras mark

1928 kom också en rennärlingslag

1950 SSR bildas

1977 Riksdagsbeslut: Samerna är ett ursprungsfolk

1993 Sametinget bildas

Samerna utgör en etnisk minoritet och är Sveriges urfolk. Sveriges riksdag och regering uttalade 1977 i prop 1976/77:80 : *"Samerna utgör en ursprunglig befolkning i Sverige, som är lika gammal eller äldre än landets majoritetsbefolkning"*. Urfolksdefinitionen ger samerna en särställning i folkrättslig mening.

Urfolksindivider har individuella rättigheter, till exempel rätt att bevara och använda sitt språk. I tillägg till rättigheter som individer har urfolk, i egenskap av folk, även vissa rättigheter som ett kollektiv. Enligt FN:s urfolksdeklaration, antagen mars 2007, har urfolk rätt till självbestämmande.

I Sverige bor det 17 883 – 59 226 samer, varav 4000 är renägare i ca 900 olika företag. Det finns ca 260 000 renar i Sverige. Alla renägare tillhör någon av de 51 samebyar som finns.

Den moderna rennäringen flyttar också sina renar, men det sker med mer moderna hjälpmedel så som skoter, helikopter och lastbilar. Renarna är dock desamma och har ett stort behov av bra betesmark året runt, vilket gör rennäringen arealkrävande.

Rennäringen utgår ifrån ett liv byggt på samiska normer och värderingar, produktion av högklassiga livsmedel, förvaltning och utveckling av ett samiskt kulturarv där jakt, fiske och slöjd ingår och ekologisk och uthållig anpassning till begränsade resurser. Viktigt är att renägarna vill försörja sig på sina företag inte på ersättningar från staten.

Traditionell samisk kunskap om rovdjur, Ol-Johan Sikku, SSR

Enligt Sikku finns en skillnad i industrivärldens och ursprungsfolkens/samernas naturfilosofi. Industrivärlden ser naturen som objekt som ska exploateras eller skyddas, medan samerna ser naturen med ett mer holistiskt synsätt där människan ingår i kretsloppet. Samerna har aldrig haft något emot att rovdjuren finns. Jakten har bara varit så pass stor att de inte kommit in i renhjorden.

Genom sin forskning har Sikku märkt att många samer, speciellt i den äldre generationen, upplever att moderniseringen har gått så fort att det samiska tänkandet inte har hunnit med. Sikku menar att det generellt finns en känsla bland samerna att de alltid är förlorare vad det än gäller, att samerna ger och de andra tar. Samer upplever också en nedvärdering av samisk kunskap, vilket till exempel uttrycks genom att man vill dokumentera och utvärdera de traditionella samiska förebyggande åtgärderna mot rovdjursangrepp. På liknande sätt upplevs många politikernas uttalanden om renskötselns förutsättningar om att hysa rovdjur i sina marker som både förolämpande och kunskapsmässigt dåligt underbyggda.

Problemet grundar sig i följande punkter;

- Två olika kulturer med olika normer
- Ömsesidigt misstroende
- Politikens och forskningens
  - utifrånperspektiv på natur, rovdjur och samer
  - nedvärdering av samisk kunskap
- Samernas eget ansvar att värna om sin kultur och näring

I rovdjursförvaltningen måste det finnas en balans mellan det samiska och det svenska samhället och en helhetssyn och balans i naturen.

De skador rovdjuren orsakar rennäringen, Mirja Lindberget, SSR

Det finns idag ca 270 000 renar. Förutom rovdjurens påverkan (och dess fluktuationer) fluktuerar renantalet delvis naturligt i antal beroende av bl.a. väder och betesförhållanden

Övriga faktorer som påverkar antalet renar och slaktuttag:

Hjordstruktur

-ålder

-sammansättning/slaktstrategi

Vajans kondition

Övrig exploatering/stress/betesutnyttjande

Rovdjur

Samtliga kategoriers slaktvikter i den svenska renhjorden har ökat de senaste åren vilket visar hjorden är i en god kondition. Renen är väl anpassad för sin miljö och antalet renar som

självdör i skogen är mycket låg eftersom äldre och svaga djur slaktas ut innan dess. Att någon annan faktor än rovdjur skall orsaka den stora förlusten är inte troligt.

Lindberget återkopplade till Öje Danells simulator där antalet rovdjur multipliceras med en uträknad sk, "kill-rate". För lodjur beräknas denna kill-rate ligga på 4,3 renar per månad och individ. Järvens kill-rate ligger inom 0,29-1,67 renar per månad beroende på överlapp med lodjur. Beräkningen baseras på den officiella inventeringsstatistik som finns angående lo och järv i renskötseområdet, 884 lodjur och 622 järv. För de övriga rovdjurena så som varg, örn och björn finns inte motsvarande siffror, men av försiktighetsprincip görs antagandet att det finns 10 vargar, 1000 björnar och 1200 örnar. Totalt sett ger detta en sammanlagd predation på drygt 63 000 renar per år, vilket troligen enligt Lindberget är en underskattning. En studie av björnens predation på ren är påbörjad i Udtja sameby och kommer att utökas till att även omfatta Gällivare 2011.

SSR har under 2009-2010 utfört en studie alla samebyar intervjuats angående rovdjurens predation och renskötarnas upplevelse, till detta har slaktstatistik och renlängder adderats och sedan satts i relation till förekomsten av rovdjur. Resultaten från denna studie överensstämmer med de resultat som simulatören visat.

En kollaps av renstammen inleds då predationen närmar sig 25 %, vilket med nuvarande hjordstorlekar innebär vid 65 000 dödade djur. I Finland har 6 distrikt kommit in i en kollaps fas och SSR ser att lokala kollapsscenario redan har börjat i flera samebyar.

För att undvika en kollaps måste rovdjurstammarna minskas drastiskt. Ersättningen täcker långt ifrån de förluster som rovdjuren orsakar och det kommer inte att hjälpa att enbart höja ersättningsnivåerna.

Rovdjurens predation på ren, Henrik Andrén, SLU

Sveriges Lantbruksuniversitet och andra aktörer har utfört predationsstudier på lodjur och järv. Studierna har underlättats av GPS-tekniken som gör det möjligt att följa djurens rörelser så detaljerat.

Lodjurens predation skiljer sig åt beroende på individ, årstid och geografiskt område. Medeltal mellan 0,6-13 renar per månad redovisas där honor i skogslandskapet under sommaren står för den lägsta siffran och hanar i norra Norge står för den högsta.

I juli-augusti är andelen tagna kalvar i förhållande till vuxna djur betydligt större än resten av året. Under våren ser man också att lodjur tar en del andra byten i form av småvilt.

Om interaktionen mellan järv och lo har man i en studie sett att mer än 60 % av de lodjursdödade renarna utnyttjades av järv under sommaren.

Oklart vad av rovdjurspredationen som är kompensatorisk respektive additiv, dvs hur många av de döda renarna hade dött ändå på grund av andra dödsorsaker om rovdjuren inte funnits.

En renskötares perspektiv, Benny Jonsson, renägare Idre sameby

Benny Jonsson berättar om hur rovdjuren påverkar hans vardag som renägare på olika sätt. Dels påverkas arbetssituationen, men även den ekonomiska och psykosociala situationen.

Rovdjur i renhjorden innebär mer arbete för en renägare på grund av till exempel utökad bevakning, återsamling av renar efter rovdjursattack, inventeringsarbete och skydds jakt.

En renägars ekonomi kan påverkas mycket av förluster till rovdjuren. Benny Jonsson visar förluster som inte täcks av rovdjursersättningen. År 2009 beräknades Idre samebys förluster till mer än 400 000 kronor. Även merarbetet bidrar till att höja kostnaderna för samebyn.

Renägarna påverkas psykosocialt på flera sätt när de drabbas av rovdjursangrepp. De mår inte bra av att se sina renar skadade och sargade, och är oroliga inför framtida angrepp. Att inte själv kunna påverka situationen och att inte bli trodd är andra saker som bidrar. Hela familjen drabbas, och Benny Jonsson beskriver tankar om att sluta helt med renar.

För att kunna känna trygghet och få arbetsro anser Benny Jonsson att det måste bestämmas rimliga toleransnivåer för rovdjursangrepp och att det krävs snabba beslut vid till exempel skydds jakt. Rovdjursersättningen måste också täcka alla förluster, och det bör inte finnas någon varg i renkötselområdet.

Konsekvenser för rennäringen och renskötaren, Anders Blom, SSR

De ekonomiska förlusterna för rennäringen inkluderar förutom slaktvärdet på de dödade renarna även indirekta förluster, som färre födda kalvar på grund av ändrad hjordstruktur. Om man räknar in även denna "dynamiska" förlust förlorade rennäringen år 2009 nästan 123 miljoner kronor (inräknat rovdjursersättningen). Om bara slaktvärdet räknas med är förlusten 47,6 miljoner kronor. De enskilda renägarna drabbas så klart olika mycket beroende på hur mycket rovdjur det finns i deras områden.

Anders Blom konstaterar att det förmodligen är Sveriges farligaste yrke att vara renskötare, med tanke på alla dödsfall, olycksfall och förslitningsskador. Antalet självmord ökar också bland unga renskötande män i det sydliga renkötselområdet. Detta tros bero bland annat på rovdjuren.

SSR anser att en toleransnivå på 5 % bör införas, d v s att rovdjuren inte får döda mer än 5 % av vinterhjorden. De vill att ersättningssystemet förbättras och att stammarna av lo, järv och björn minskar. Nolltolerans för varg. Skydds jaktbesluten måste också gå snabbare.

Våra nationella åtaganden, Magnus Kristoffersson, Naturvårdsverket

Det finns ett antal olika bestämmelser som måste tas hänsyn till i förvaltandet av rovdjuren. Förutom våra svenska lagar och förordningar finns även internationella avtal, som t ex Bern- och Riokonventionen.

I Riksdagens beslut från 2001 om en sammanhållen rovdjurspolitik finns minimimål eller etappmål för alla fyra stora rovdjur, och även principer för deras utbredningsområden. Det står bland annat att: "Inom renskötseområdet bör rovdjursstammarnas utveckling styras så att ordnad renskötsel inte omöjliggörs eller allvarligt försvåras i någon sameby."

År 2010 fick Sametinget i uppdrag att i samråd med Naturvårdsverket utforma ett förvaltningsverktyg för förekomst av stora rovdjur baserat på toleransnivåer för rennäringen. Detta ska lämnas in till regeringen i december 2011.

Rennäringens önskemål om förändringar i rovdjursförvaltning, Lars-Ove Jonsson, Sametinget

Sametinget är ett folkvalt samiskt parlament, som har till uppgift att verka för en levande samisk kultur. Sametinget styrs både av sametingslagen och av Jordbruksdepartementets regleringsbrev.

Sametinget har fått i uppdrag av Regeringen att utforma ett förvaltningsverktyg för förekomst av stora rovdjur baserat på en toleransnivå för rennäringen. Det övergripande målet är att få en bättre samexistens mellan rennäring och rovdjur, samt mellan rennäringens mål och de nationella rovdjursmålen.

Sametinget anser att dessa förändringar av dagens rovdjursförvaltning bör göras:

- Beslut om miniminivåer måste ske utifrån ett helhetsperspektiv, d v s det går inte att arbeta med en djurart i taget.
- För att säkerställa antalet föryngringar nationellt måste inventeringen likriktas och samebyarna få mer resurser.
- Ersättningsnivån måste höjas.
- Mer inflytande i den regionala och länsvisa rovdjursförvaltningen.
- Utgångspunkten måste vara att en rationell, välordnad och långsiktig ekonomisk rennäring skall kunna bedrivas.

De anser även att utgångspunkten för rovdjurspolitiken måste ändras:

- Bredare tolkning av tillämpningen av habitatdirektiven - ställs mot konventionen för biologisk mångfald och urfolkträten.
- Toleransnivåer på samebynivå.
- Miniminivåer och etappmål regionalt ställs mot toleransnivåer.
- Rennäringens toleransnivå ställs mot de nationella rovdjursmålen.

Andra intressegruppers tankar kring rovdjur och rennäring, Krister Persson, Rovdjursföreningen

Krister Persson är skeptisk till uträkningarna av antalet renar som tas av rovdjur. Han menar att studier på lodjurspredation som gjorts i områden där renar alltid finns inte kan överföras till områden där renar förekommer tillfälligt eller inte alls. 2009 års inventering i Västerbotten visar t ex att 70 % av loföryngringarna finns utanför renarnas åretrunt-marker.

Krister Persson anser att rennäringens kris framför allt beror på samhällsutvecklingen med sina ständiga krav på ökad produktivitet. Ökat renantal/renskötare och ett maximum för det totala antalet renar, gör att allt färre kan få en utkomst. Antalet renskötare minskar.

Han pekade även på ett exempel från Gillhovsreviret på 90-talet som visar att vargarna inom det reviret inte tog så mycket renar. Under ett intensivt fältarbete som varade i tre år observerades inga övriga störningseffekter, såsom skingrade renhjordar eller spridning av renar.

Etik i rovdjursfrågan, Bengt Brülde, moralfilosof från P3

Brülde diskuterade med hjälp av resten av deltagarna olika argument för- och emot rovdjur i renskötselområdet.